

Saramago'nun Körlüğü: Toplumsal ve Ahlaki Çöküşün Anatomisi

Bu çalışma, José Saramago'nun Nobel ödüllü **Körlük** romanını ve devam kitabı olan **Görmek** eserini farklı açılardan inceleyen kapsamlı bir analiz dizisidir. Bu çalışma, yazarın geleneksel noktalamayı reddeden **özgün üslubunu** ve isimsiz karakterler üzerinden kurguladığı **evrensel alegoriyi** derinlemesine ele almaktadır. Metinlerde, fiziksel bir engelden ziyade bir **"akıl ve vicdan körlüğü"** olarak betimlenen salgının, toplumsal düzeni nasıl bir ahlaki çöküşe sürüklediği vurgulanmaktadır. Özellikle **Doktorun Karısı** karakterinin üstlendiği etik sorumluluk ile devletin kriz anlarındaki **baskıcı ve yetersiz tutumu** karşılaştırılmalı olarak sunulur. Ayrıca eserlerdeki dini ve siyasi sembollerin, modern insanın **duyarsızlığına ve otoriteyle olan ilişkisine** yönelik sert bir eleştiri niteliği taşıdığı ifade edilmektedir. Kaynaklar genel olarak Saramago'nun, medeniyetin ne kadar kırılgan olduğunu ve gerçek "görmenin" **toplumsal bir bilinç ve empati** gerektirdiğini savunan düşüncelerini özetlemektedir.

Bu makaleyi Spotify'da sesli olarak dinlemek için podcast'ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

1.1 "Beyaz Kötülük" ve Fenomenolojik Bir Başlangıç

José Saramago, *Körlük* romanında geleneksel "karanlık" körlük algısını radikal bir biçimde yıkarak bizi "beyaz körlük" ile tanıştırır. Bu tercih, sadece edebi bir buluş değil, modern bireyin içsel boşluğunu ve görünürlük illüzyonu altındaki saklı çürümüşlüğüne ifşa eden ontolojik bir müdahaledir. Saramago'nun kurguladığı bu "süt denizi", her şeyi yutan ışıklı bir yoğunluktur; bireyi dış dünyadan değil, bizzat kendi insanlığından yalıtın bir "bilinç patolojisi"dir. Bu aydınlık karanlıkta mahremiyet buharlaşırken, medeniyetin üzerine örttüğü tüller kalkar ve insanlık tüm çıplaklığıyla, kendi yarattığı pisliğin ortasında kalır.

Bu makaleyi Youtube'da görüntülü olarak izlemek için videosuna bu linkten ulaşabilirsiniz.

Romanın bir trafik lambasında, yani toplumsal işbirliğinin en temel ve rutin simgesinde başlaması tesadüf değildir. Trafik lambası, Hobbesçu anlamda bir "sosyal sözleşmenin" fiziksel temsilidir. Yeşil ışık yandığında hareket edemeyen ilk kör, sadece trafiği değil, medeniyetin tüm kurallar manzumesini durdurur. Bu ilk kırılma anında karşımıza çıkan "araba hırsız" figürü, medeniyetin ince örtüsü altındaki ilk ahlaki çatlağı temsil eder. Yardımseverlik maskesi altında gerçekleştirilen bu fırsatçı eylem, fiziksel yetersizliğin ne kadar hızlı bir şekilde ahlaki bir kaosa evrileceğinin habercisidir. Toplumsal düzen ortadan kalktığında, özgecil yardımlaşma yerini saniyeler içinde yırtıcı bir hayatta kalma güdüsüne bırakır.

1.2 Dilsel Devrim: Noktalamasız Kaosun Ritmi

Saramago'nun üslubu, sadece estetik bir deneme değil, okuyucunun duyuşal dünyasını karakterlerin yaşadığı kafa karışıklığıyla eşitleyen devrimci bir "estetik mesafe" yıkımıdır. Geleneksel noktalama işaretlerinin reddi, okuyucuda bir "yön kaybı" ve "zihinsel klostrofobi" yaratarak anlatıyı bir dış gözlemci nesnesi olmaktan çıkarır. Yazar, okuyucuyu nefes aldırılmayan bir yaşam akışının, bir "sesler denizi"nin içine hapseder. Bu stilistik tercih, köklerini yazarın büyükbabası Jerónimo'nun sözlü anlatı geleneğinden alarak anlatıcıyı otoriter bir figürden kolektif bir sesin taşıyıcısına dönüştürür.

Aşağıdaki tablo, Saramago'nun stilistik tercihlerinin anlatı yapısı üzerindeki derin etkilerini özetlemektedir:

Stilistik Tercih	Psikolojik ve Yapısal Etki
Noktalama İşaretlerinin Reddi	Okuyucuyu karakterlerin yaşadığı duyuşal disoryantasyona hapseder; "nefes kesen" bir tempo yaratır.
Tırnak İşareti Kullanılmaması	Diyalog ile betimleme arasındaki hiyerarşiyi yıkar; anlatıcıyı "sesin kokusuna" (scent of the voice) odaklanan bir rehber yapar.
İsimsiz Karakter Kullanımı	Karakterleri statüden arındırarak "ontolojik bir evrensellik" sağlar; hikâyeyi herhangi bir zamana ve mekana taşır.
Büyük Harfle Konuşmacı Değişimi	Okuyucuyu metnin ritmine odaklanmaya zorlayarak pasif okuyucuyu aktif bir katılımcı haline getirir.

Karakterlerin isim yerine "doktorun karısı", "ilk kör" gibi sıfatlarla tanımlanması, medeniyetin sunduğu tüm sosyal rütbelerin buharlaştığı bir "ahlaki laboratuvar" yaratır. Bu isimsizlik, kimliğin statüden değil, ancak çıplak ahlaki tercihlerden neşet edebileceğini savunan evrensel bir mesel niteliğindedir.

1.3 Karakter Arketipleri ve Ahlaki Dönüşüm Rehberi

Karantina altındaki dünyada karakterler, toplumsal maskelerinden sıyrıldıkça kendi içsel hakikatlerine doğru sarsıcı bir yolculuğa çıkarlar. Bu süreç, insanın ya en alt seviyedeki vahşetine ya da en yüce fedakârlığına ulaşmasıyla sonuçlanır.

1.3.1 Merhametin Gözü: Doktorun Karısı

Doktorun karısı, romandaki “Görmenin Hukuku”nu temsil eden yegâne figürdür. Onun görme yetisi bir imtiyaz değil, yaşanan tüm dehşete tanıklık etme zorunluluğu nedeniyle “ağır bir sorumluluk yükü” ve ruhsal bir lekedir. “Gönüllü tutsaklığı” ile gruba dahil olan bu kadın, kaosun içinde adaleti kendi elleriyle (makas sembolü üzerinden) tesis etmek zorunda kalırken, bilincin yarattığı acıyı tek başına sırtlanır.

1.3.2 Dönüşüm ve Paradoksal İyileşme

- **Koyu Gözlüklü Kız:** Başlangıçta bencil ve marjinal bir hayat süren bu karakterin dönüşümü çarpıcıdır. Sahip olduğu konjonktivit (göz iltihabı) hastalığının, herkesin kör olduğu süre zarfında ironik bir şekilde iyileşmesi, toplumsal yıkım anında fiziksel şifanın anlamsızlığını vurgular. Bir çocuk için anaç bir koruyucuya dönüşmesi, ruhsal evrimin en güçlü örneğidir.
- **Siyah Bantlı Yaşlı Adam ve Radyo:** Yanında getirdiği pilli radyosuyla dış dünya arasındaki son cılız köprüyü kuran bu figür, bilginin bir kurtuluş değil, dışarıdaki felaketi muştulayan bir yük olduğunu simgeler.
- **Gözyaşı Köpeği:** İnsanların vahşileştiği bir ortamda, yargılamayan saf şefkati temsil eder. Doktorun karısının gözyaşlarını yalaması, medeniyetin yapaylığından doğanın saf merhametine bir dönüşür.

1.3.3 Gölge Arketipler: Kötülüğün Sıradanlığı

“Kör Muhasebeci”, gücün ve bürokrasinin ahlaktan koptuğunda nasıl birer zulüm aracına dönüştüğünün Arendtian bir kanıtıdır. Doğuştan kör olan bu karakterin, Braille alfabesini çalınan eşyaların envanterini tutmak ve bir “tecavüz listesi” (rape ledger) oluşturmak için kullanması, kötülüğün “memurvari” titizliğini sergiler. Bu, bilginin ahlaki bir pusula olmaksızın en vahşi sistemlerin organizasyonunda nasıl kullanılabileceğini gösteren entelektüel bir ihanettir.

1.4 Kurumsal Çöküşün Mekânsal Analizi: Akıl Hastanesi ve Kilise

Kriz anında devletin ve dinin işlevsizliği, Saramago tarafından iki temel mekân üzerinden sembolize edilir.

- **Akıl Hastanesi (Panoptikon ve Homo Sacer):** Eski akıl hastanesi, devletin “bakım olmaksızın gözetim” (biyopolitik baskı) stratejisinin merkezidir. Foucaultyen bir kapatılma mekânı olan bu yer, Agamben’in “Homo Sacer” (Çıplak Hayat) kavramını çağırır; buradaki insanlar öldürülebilir ama kurban edilemeyen, devletin koruma

Saramago'nun Körlüğü: Toplumsal ve Ahlaki Çöküşün Anatomisi

alanından çıkarılmış istatistiksel atıklardır. Sınırı geçmeye çalışanların askerler tarafından infaz edilmesi, devletin “iyileştirme” yerine “arındırma” refleksini gösterir. “Dışkıdan halı” imgesi ise medeniyet cilası kazındığında insan onurunun fiziksel bir kire indirgenişini temsil eder.

- **Kör İkonlar ve Salazar Göndermesi:** Kilise sahnesinde aziz heykellerinin gözlerinin bantlanmış olması, kurumsallaşmış inancın toplumsal acı karşısındaki körlüğünü simgeler. Bu sahne, Portekiz'deki Salazar diktatörlüğünün Katolik kilisesiyle kurduğu baskıcı iş birliğine yönelik sert bir tarihsel eleştiridir. “Demistifikasyon” süreci, kurtuluşun dışsal ikonlarda değil, bireyin kendi içindeki ahlaki sorumluluğu üstlenmesinde olduğunu vurgular.

1.5 Temel Semboller ve Eleştirel Gerilim

Saramago'nun hikâyesinde semboller, fiziksel bir felaketten ziyade zihinsel bir uyanışın haritasını çıkarır. Ancak bu noktada bir parantez açmak gerekir: National Federation of the Blind (NFB) gibi kurumlar, Saramago'yu körlüğü ahlaki yozlaşma, pislik ve acziyetle eşleştirdiği gerekçesiyle “sağlamcı” (ableist) bir tutum takınmakla eleştirmiştir. Saramago için körlük bir engel hali değil, bir “duyarsızlık metaforu” olsa da engelli bireylerin “gören” bir rehber (Doktorun Karısı) olmadan temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak şekilde resmedilmesi bu eleştirileri haklı bir zemine oturtur.

- **Yağmurda Arınma:** Hastanenin biriktirdiği toplumsal vahşetin izlerinin atıldığı, hiyerarşisiz bir “kolektif yeniden doğuş” ritüelidir.
- **Makas:** Adaletin ve onurun korunması için başvurulmuş “gerekli şiddetin” ve ahlaki karar alma zorunluluğunun aracıdır.

1.6 Biyolojik Salgından Siyasi Bilince: “Körlük” ve “Görmek” Karşılaştırması

Saramago, *Körlük*'teki biyolojik felaketi, *Görmek* romanındaki siyasi krizle tamamlar. Her iki eserde de devletin kriz yönetimi refleksleri benzer bir otoriter paranoya sergiler.

Krizin Niteliği	Devletin Tepkisi (Körlük)	Devletin Tepkisi (Görmek)
Kriz Türü	Biyolojik Salgın (Beyaz Hastalık)	Siyasi İrade Beyanı (%83 Boş Oy)
Yöntem	Karantina, İzolasyon ve İnfaz	Şehri Terk Etme, Manipülasyon ve Suikast
Devletin Rolü	Beceriksiz Baskıcı (Halkı tecrit eder)	Terörist Aktör (Metro bombasıyla kaos yaratır)
Çözüm Algısı	Bireysel Vicdan ve Dayanışma	Sivil İtaatsizlik ve Epistemolojik Başkaldırı

Görmek eylemi, biyolojik bir fonksiyonun ötesinde, otoriteyi sarsan siyasi bir bilinçtir. Otorite, hakikati “görenleri” (Müfettiş ve Doktorun Karısı örneğinde olduğu gibi) her zaman sistemik bir tehdit olarak kodlar ve tasfiye eder.

1.7 Sonuç: “Gören Ama Görmeyen Körler”

Romanın sarsıcı finalinde doktorun karısı şu teşhisi koyar: “*Bence biz kör olmadık, biz zaten kördük; gören ama görmeyen körler.*” Bu cümle, modern toplumun duyarsızlığına vurulmuş bir etik tokattır. Gerçek körlük gözlerde değil, başkasının acısına bakıp da onu görmeyen, insanlık onurunu yitiren ruhlardadır. Görmek, beraberinde eylem zorunluluğunu ve ağır bir bedeli getiren siyasi bir tercihtir.

1.7.1 Sorumluluk Manifestosu

1. **Farkındalık Eylemdir:** Görme yetisine (veya bilincine) sahip olmak, bu gücü bir tahakküm aracı olarak değil, çöken toplumda adaleti tesis etmek için kullanma yükümlülüğünü doğurur.
2. **Medeniyet Empatidir:** Toplumsal düzeni ayakta tutan bürokratik kayıtlar veya yasalar değil, insanların birbirinin insanlığını “görebilme” ve acısını paylaşabilme yetisidir.
3. **Tanıklığın Bedeli:** Otoritenin körleştiği ve kendi halkına “terörist” reflekslerle saldırdığı bir dünyada, hakikati “görmek” (Doktorun Karısı veya Müfettiş gibi), her zaman bir bedel ödeme riskini barındıran en yüksek ahlaki direniştir.